

Öfvertryck ur Finsk Tidskrift
Tom. LXXX, 1916.

IVAR HORTLING:

Ett ord i sinom tid.

Rolf Palmgrens:
»Vildnaden och människan».

Helsingfors 1916
Mercators tryckeri

42.1313

Öfvertryck ur Finsk Tidskrift 1916.

Ett ord i sinom tid.

Rolf Palmgrens »Vildnaden och människan».

Af

Ivar Hortling.

Rolf Palmgrens arbete »Vildnaden och människan» är sannerligen ett ord i sinom tid. Redan länge ha naturvänner och djurvänner i vårt land haft klart för sig att så som människan hos oss, med jaktlagens begifvande eller ostraffadt i strid med dess bud, fara fram mot djurvärlden, så står vårt lands ädlaste fauna inför snar decimering och förödelse. En och annan röst, däribland Rolf Palmgrens äfven tidigare, har väl höjts mot det onda; men veterligen mest med samma verkan som den ropandes i öknen. Så vidt det står i mänsklig makt att härvidlag göra någonting från enskildt håll och på sidan om lagstiftningsinitiativet, måste någonting företagas innan det är för sent. Detta har Rolf Palmgren insett och det har han efter förmåga nu verkställt. Lyckligtvis är förmågan stor och lyckligtvis har hans bok, af allt att döma, väckt betydande uppseende. Hvad kritiken hos oss och i Sverige med erkännande och beundran främst fäst sig vid i boken, är författarens intima naturkänedom, hans entusiasm för naturens lif och skaparkraft, hans gedigna fackinsikt och friskheten i hans stil; allt egenskaper, som, hvar för sig och i förening, mer än väl behövas för att med hopp om framgång bibringa allmänheten, och lagstiftningen i sista hand, en lefvande förnimmelse af hvad som bör göras och hvad som står på spel. Obarmhärtigt och utan omsvep blottar Palmgren missförhållanden, framkallade åtminstone till en del af en föråldrad jaktlag och väl hufvudsak-

ligen af den brist på verklig kultur, som tyvärr fortfarande gör sig gällande hos oss, äfven i kretsar där man minst skulle vänta det.

Framställningens ledande tanke, från början till slutet, går ut på en humanare behandling af den jaktbara vildnaden och på skydd af den lefvande naturen. Ett rikligt material af hänvisningar till auktoriteter på området äfvensom af statistik ur egna och andras källor låter författaren ge oss en, som det synes, fullt vederhäftig bild af vildnadens ekonomiska, etiska och estetiska betydelse i människans hushållning. Och han beaktar härvid städe äfven forskningens och naturskyddets berättigade kraf på medbestämmanderätt i hörande angelägenheter.

I första kapitlet, som gäller användandet af *saxar och gift* mot skadedjuren, bekämpar Palmgren dessa hos oss tyvärr ännu tillåtna fångstmetoder. Sportjägarna använda främst roffågelsaxar. För närvarande befinnas flere tusental genom Finska jaktföreningens försorg kringspidda roffågelsaxar i bruk här i landet. Emellertid äro saxarna ett barbariskt fångstmedel, ity att de hålla offren sargade vid lif längre eller kortare tid, allt efter som fångstmännen göra sig brådska med att vittja sina don. Men de äro också direkt skadliga, enär hvad de inbringa mestadels utgöres af nyttiga fåglar, t. ex. vråkar och småfalkar, eller sådana som ur naturskyddssynpunkt borde vara fredade, såsom örnar, kärrhökar o. s. v. Af de med sax fångade »skadedjuren» äro bevisligen endast 25 % i verkligheten skadliga. De öfriga äro för landtmannen nyttiga eller åtminstone såsom naturskatter värdefulla fåglar. Utomlands äro saxarna mångstädes förbjudna, eller också har man infört s. k. »hökburar» och slagnät, med konstgjord mekanisk lockfågel, hvilket redskap fångar sitt byte lefvande och hvarvid möjlighet finnes att återge friheten åt nyttiga fåglar.

Särdeles intressant är kapitlet om *våra roffåglar och deras ställning i nu gällande jaktlag*. Författaren har iakttagit att tillgången på matnyttigt villebråd i vildmarkerna, med deras öfverflöd på rofdjur, dock vida öfverträffar kulturmar-

kernas villebrådsstam; och detta trots bevakning, utplantering af villebråd och skadedjurs utrotande. Den moderna biologin har nämligen utredt, att de s. k. skadedjuren, däribland roffåglarna, ingalunda äro enbart af ondo. Deras förekomst är bland annat ägnad att sporra vaksamheten och skärpa sinnena hos de djur de förfölja, så att endast de sämst lottade gå under, medan däremot de bättre utrustade fortbestå, och släktet med dem. Enbart denna synpunkt erbjöde fullgoda skäl för ett skonsammare förfaringssätt gentemot rofdjuren. En annan betänkelig sak är, att vår jaktlagstiftning hufvudsakligen danats under inflytande af sportjägarna och närmast betjänar deras intressen, medan den däremot rättvisligen i främsta rummet borde taga hänsyn till landbrukets nytta; hvarjämte den vetenskapligt skolade, praktiskt erfarne biologen också borde därvid få ha sitt ord med i laget. Forskningens ideella värden borde ej få stå tillbaka för nöjets och näringens materiella.

Ser man på hithörande frågor med författarens praktiskt ideella syn, så kan man sannerligen ej annat än djupt uppöras af att finna kungsörn, hafsörn, berguf, hökuggla, fjälluggla, hög-, falk- och vråksläktena äfvensom fiskgjuse uppräknade bland skadedjur, som få dödas eller fångas och behållas, hvarhelst de i fritt tillstånd tillfälligtvis af någon anträffas.

Få varelser imponera på människan såsom örnarna, skriver Palmgren. Deras storlek och styrka verka i bredd med öfriga dagroffåglars rent af gigantiska, deras härskargestalt och mäktiga uppenbarelse tjusa sinnet. Fåglarnas konung symboliserar mer än någon annan fågel det personliga oberoendet, den obetvingliga friheten, som icke vet af gränser, icke tål förtryck eller bojor och därför bringar känslorna i vårt inre att jäsa och sjuda i oemotståndlig längtan efter samma frihet och själfständighet. En härligare syn än en i luft-hafvet sväfvande örn gifves det helt enkelt icke. Den representerar ett skönhetsvärde utan motstycke i vår karga finländska natur och skänker oss oförgätliga ögonblick af andlig pånyttfödelse . . .

Örnarnas sällsynthet motiverar till fullo deras fridlysning. I Tyskland åtnjuter örnen samma skydd som — näktergalen! I Sverige fredar man örnarnas häckplatser, hvarjämte skottpengarna afskaffats. Fiskgjusen kunde, utan men för fisket, fredas året om. Detsamma gäller för alla vråkar, hvilkas hufvudsakliga föda utgöres af smågnagare och andra för jordbruket menliga skadedjur. Jaktfalken och pilgrimsfalken, dessa våra vildmarkers prydnader, äro visserligen skadliga, men ur naturskyddssynpunkt dock berättigade att få lefva. Som allmän grundregel borde iakttagas, att då ett skadedjur håller på att helt och hållet dö ut, det åtminstone temporärt borde erhålla lagens fulla skydd. Denna synpunkt borde, åtminstone för en del trakter af vårt land, tillämpas t. ex. på bergufven. Palmgrens humana syn på tingen fordrar fridlysning eller åtminstone skottpengarnas afskaffande för roffåglarna i gemen, hvarjämte rätten att nedlägga dem borde förbehållas blott jordägaren eller den han därtill befullmäktigar. De enda roffåglar, som genom sin talrikhet och skadlighet erfordra aggressiva åtgärder, äro dufhöken och sparfhöken. Men äfven på dem borde antydda inskränkande bestämmelser tillämpas, hufvudsakligen emedan, som kändt, förväxling mellan hökar å ena sidan och vråkar och småfalkar å den andra mycket ofta äger rum. Det har, som författaren påvisar, inträffat att kommunens eget normalexemplar af dufhökfötter vid sakkunnig granskning befunnits vara — ormvråkfötter!

Icke mindre fängslande är kapitlet om *landtbruket och kråkfåglarna*. Författaren gör gällande, att samma art i olika delar af landet, under skilda år och årstider, i sin verksamhets yttringar företer starka fluktuationer, allt i anslutning till förhandenvarande lefnadsvillkor, såsom tillgång på föda, dennas beskaffenhet o. s. v. Äfven rent *individuella olikheter hos olika individer af samma art* måste man vid bedömandet af artens nytta eller skada taga tillbörlig hänsyn till.

Många bland kråkfåglarna ha sin stora betydelse bland annat ur synpunkten af naturens egen sträfvan efter jäm-

vikt. På ett slående sätt har detta framhållits af »Tåkerns» skald, Bengt Berg, i fråga om sothönan och kråkan. Hos oss är kråkan endast i skärgården enbart skadlig, där den beskattar sjöfåglarnas bon på ägg och ungar. I stort sedt och annorstädes, är kråkan tillika en nyttig fågel. Detsamma gäller för flertalet af hennes anförvanter. Hvad särskildt korpen beträffar, borde honom ur naturskyddets synpunkt tillförsäkras en förmånligare ställning i jaktlagen. För de skilda kråkfågelarternas lif och lefverne presterar Palmgren en så allsidig belysning, att hans yrkanden till deras förmån bära prägeln ej blott af öfvertygelse, utan ock af fullständig vederhäftighet.

I kapitlet om *björnen och lon* redogör Palmgren bl. a. för de åtgärder *Societas pro Fauna et Flora fennica* sökt vidtaga i syfte att motverka björnens utrotande; åtgärder, som tyvärr dock ej af regeringen understöds. Personligen djupt intresserad af frågan, ger förf. uttryck åt både vemod och förtrytelse öfver björnens behandling. Hans framställning ter sig här rent af som en poesifylld hymn till vildmarkens ludne drott. »Björnens massiva, klumpiga, groteska uppenbarelse gifver vid handen, att den icke är af denna världen. Hans anor sträcka sig långt tillbaka i tiden, djupt ned i tertiär. Han är sålunda likasom älgen en kvarleva från en länge sedan svunnen tidsålder af mäktig urkraft». Ingående skildras det barbariska i jakten vid björnidet; och yrkandet på björnens fredande under vintermånaderna äfvensom på inrättandet af naturparker för skogskonungens trefnad, verka som ett patetiskt varningsrop, en betvingande bön om de erforderliga åtgärderna, innan det är för sent.

Samma starka sympati för rofdjuren och enständiga yrkanden på en rättvis och human behandling af dem genomgår äfven kapitlet om de *mindre rofdjuren*. Rofdäggdjuren, liksom roffåglarna, göra både nytta och skada, hvart efter sin egenart och sina individuella lifsbetingelser. Ur bägge dessa synpunkter, rättvist anlagda, kommer man ogensägligt till resultatet, att t. o. m. sådana djur som uttern och skogsmården vore i behof af skydd. Själfva begreppet »skadedjur»

är nämligen till sin gängse innebörd lindrigast sagdt missvisande. Må vi betänka att exempelvis haren, i trots af sitt relativa matvärde, rent ekonomiskt sedt afgjort är ett skadedjur; mycket värre än dess fiende räfven. Och dock är denne »fågelfri» hvarhelst han anträffas, medan den »fredliga» haren, mot hvilken hvarje fruktträdsodlare borde ha rätt att när som helst med geväret värja sig, åtnjuter fridlysning under halfva året! Jag anser mig här särskildt böra framhålla, att den värdesättning Palmgren ägnar djuren aldrig verkar känslösam utan städse visar sig byggd på kritisk pröfning och hållbara slutledningar.

I kapitlet om *sjöfågelskyttet i skärgården* äfvensom *and- och skogsfågeljakten* påvisar Palmgren, huruledes här den nyttiga villebrädsstammen hotas af fullständig förintelse. Den »jaktvård», som hos oss gemenligen förekommer, är ofta ingenting annat än ett skynke till skylande af rena *skändligheter* mot djurvärlden. Jaktlagen bygger på falska premisser, säger Palmgren. Den skall afse djurskydd, men främjar djurutrotning; oafsedt att lagens stadganden, där de kunde ha värde, ej efterlevas. Tjufskyttet florerar öfverallt; hejdlöst!

Särskildt är ejdern, »skärgårdens pärla», mångenstädes utsatt för ödeläggande maktens samverkan. »Äggning» bedrifves allmänt af mänskliga — eller rättare sagdt omänskliga — fribytare, och kråkan och korpen bidraga på sitt håll att decimera stammen. En på ekonomisk grundval ordnad ejderkultur kan, som i Sverige gjorda försök utvisa, lämna afsevärd vinst. Man har där beräknat, att 1000 ejderbon representera ett kapital af 20,000 kronor, hvilket med 5 % ränta utgör 1,000 kronor årligen. Äfven hos oss hafva anspråkslösa försök, till full belåtenhet, gjorts att domesticera ejdern. Ådan — ejderhonan — borde fullständigt fridlysas. Jämväl dykänderna — allihop — borde få ha fred åtminstone under hela våren, just den tid under hvilken vättskyttet allmännast bedrifves; helst borde fridlysningstiden för dem, liksom för änder och gäss, utsträckas till den 1 september. Genom förnuftig äggning kunde ekonomisk vinst

erhållas af skrakarna. Skarfven är, ehuru för fisket skadlig, dock äfvenledes värd att fredas. Man kan knappast tänka sig en härligare syn, än några högresta »grönsvarta skarfvår under en molndiger, hotfull himmel såsom orörliga skiltvakter på en af stormen piskad utskärsklack, kring hvilken böljorna i vanmäktigt raseri splittras högt emot skyn». Måsfåglarna och labben kunde saklöst fridlysas året om. Hafstruten tarfvår visserligen sträng eftersyn, men borde dock ej vara belagd med skottpengar; synnerligast som ofta nog andra måsar, för belöningens skull och ej sällan med afsedt resultat, nedläggas och presenteras som hafstrut. Rent af upprörande är den ännu så allmänt florerande *okynnesjakten*, under hvilken skärgårdens fågelvärld meningslöst utrotas, äfven i de fall då ingen rimlig synpunkt borde locka till jakt. Befolkningen borde väckas till insikt om nyttan — ej blott nöjet — af rationellt djurskydd, och jaktlagen borde omarbetas efter *sundare, förnuftigare och humanare principer*. Listan på skadedjur borde revideras och skottpengarna afskaffas. På goda grunder är Palmgren genomgående *emot* alla skottpengar, med undantag blott för de skadedjur, hvilkas förföljande och fällande påkallar afsevärd tidspillan och materiella uppoffringar och hvilka ej genom pälsens eller köttets värde ge banemannen lön för hans möda. Snarare borde skottpengarna, där de bibehållas, användas för premiering af enskild person, förening eller kommun, som på sina marker främjat omvårdnaden om nyttigt vildt. Bötesstadgandena för öfverträdelse af jaktlagens bud äro under nu rådande förhållanden fullkomligt verkningsslösa.

Af helig indignation skälfrver Palmgrens framställning särskildt i kapitlet om sjöfågeljakten i träsk och mindre vatten öfverhufvud. Den 1 augusti är en »sannskyldig djurplågeriets högtidsdag». Naturvännens hjärta, skrifer han, krymper samman inför förödelsens styggelse. Han känner med sig och vet hvarthän det bär om samhället ej i tid genom lagstiftning och allmän opinion reagerar mot detta barbariska jaktskick. Stor förödelse drabbar ju sjöfågelstammen dess-

utom under vissa år genom kylig väderlek, nattfroster, öfversvämningar och i följd af odlingens framträngande, hvarigenom fåglarna beröfvas sina häckplatser. Enda sättet att i någon mån råda bot på eländet vore att utsträcka fridlysningstiden, i södra Finland till den 15 augusti och norrut till den 1 september, med tilläggsstadgande att endast flygvuxet vildt finge nedskjutas. Dessutom borde staten inlösa lämpliga träsksjöar med omgivande strandpartier. Straffbestämmelserna, särskildt hvad skogsfågelskyttet vidkommer, borde skärpas, i förening med intensivare eftersyn och förebyggande åtgärder, såsom gevärsskatt, jaktpass och jaktlimit äfvensom vidsträcktare områdets fredning. I vissa trakter idkas t. ex. ännu allmänt, och alla lagbud till trots, tjäderskytte på spel, hvarförutom den ordnade skogsvården alltmer beröfvar denna fågel dess naturliga häckplatser. Tjädern är dock ett naturminnesmärke, som borde skyddas med alla medel. »Dess parningslek under de ljusa vårmorgnarna i vardandets, förnyelsens tid, är en hymn till lifvet af den oförfalskade naturens skötebarn, en stämning ur djupet af vildmarkens bröst, en fläkt af dess själ och poesi, ett eko af dess hemlighetsfulla lif och dess suggererande mystik. I tjäderspelet strömmar oss till möte en underbar stämning och andakt, som fjättrar, öfvervåldigar och imponerar; i den gamle kämpen, som med sträckt hufvud, tunga ögonlock, hängande vingar och präktig solfjäderstjärt långsamt, oändligt långsamt, lik ett böljeslag på tidernas omätliga haf, flyttar sig framåt långs vindfällets murkna, mossbelupna stam, se vi en vålnad från gångna tider» . . . Med rätta påpekar Palmgren det meningslösa i att en importerad fågel, som fasanen, fridlysts, medan man ingenting gör för att rädda tjädern undan förintelsen. Åtminstone för skogsfågeln vidkommande borde zon-indelning införas och fridlysningen utsträckas i södra Finland till 1 september, i mellersta Finland till den 8 och i landets nordliga delar till den 15 september. Dessutom borde i administrativ ordning skärpta restriktioner *in casu* kunna vidtagas, vissa arter t. o. m. temporärt helt och hållet fridlystas.

Och hvad vore naturligare än att ett särskildt *jaktvårdsinspektörsämbete* inrättades?

Det sista kapitlet ägnar Palmgren åt *älgen och älgjakten* i Finland. Han ser älgens framtid mörkt; måhända alltför mörkt. Ett missförhållande är emellertid, att enbart älg-tjurarna få fällas; och tillika äro just dessa gamla, präktiga exemplar med sina ståtliga skofvelhorn, naturligt nog men stammen till men, det mest eftertraktade bytet. Också har denna typ alltmer fått vika för den spinkiga, långtag-gade »cervala» formen. Äldre afvelstjurar äro numera lätt räknade. Äfven i fråga om älgan anser Palmgren »fridmarker» vara en trängande nödvändighet, och han framkastar åtskilliga andra förslag till åtgärder i syfte att rädda älgstammen från undergång.

Till slut dock några anmärkningar. Man frågar sig vid genomläsningen af Rolf Palmgrens vackra bok, huruvida den icke hade vunnit på en gallring af det synnerligen rikhaltiga materialet. Det förefaller mig som om upprepningar af likartade yrkanden med lätthet hade kunnat undvikas, medan ett något sparsammare användande af stereotypa fraser, såsom »människovärdet nedsättande», »djurplågerisystem», »namnlöst lidande», »tortyrredskap», hade gifvit stilen en lugnare, värdigare prägel. Och så värjer man sig, trots allt, knappast för intrycket, att det värsta rofdjuret, människan, måhända dock skulle kräft också en smula sympati och öfverseende, och inte bara fördömande och rent af nedsättande ord. Hvad den obildade befolkningen beträffar, måste ju en god del af dess försyndelser mot djuren tillskrifvas just bristande upplysning, och nöjesjägaren eller sportsman-nen har nog, äfven han, att kämpa mot ett svallande »jägar-blod», hvars yttringar väl icke alltid behöfva stämpas som medvetet djurplågeri. Just i kapitlet om människan ger sig Palmgrens mestadels berättigade indignation stundom luft med öfverord, hvilkas frånvaro hade ländt arbetet till gagn. Jag tror författaren genom en liten omstilisering af sådana partier rent af skulle nått en *än större publik*. — En del inadvertenser må jämväl, för fullständighetens skull,

här antecknas. Så då det heter: »Hornborgasjöns öde står som ett hotande Demoklessvärd, rufvande öfver den större, yppigare och fågelrikare Tåkern»; eller: »Från och med detta lagförslag blifvit lag, vare enhvar . . .» »Otvetydigt» är måhända tryckfel, men sannolikare en kontamination af »otvetydigt» och »tydligt». En del finlandismer förekomma här också: beslutit (för beslutat) s. 85, kort *om* godt (på flere ställen), *till* först o. s. v. Ortografin lämnar ställvis i afseende å konsekvens vid användandet af *ä* och *e* rum för tvekan. Men härvidlag råder ju f. n. inom hela den svenska litteraturen en så hopplös förbistring, att det snarast ser ut som finge enhvar ha rätt att skrifva som han behagar. Så är dock icke fallet. Vi hafva en norm för ortografin i Svenska Akademiens Ordlista, ehuru äfven den — tyvärr — icke alltid är konsekvent!

Rolf Palmgrens »Vildnaden och människan» är både litterärt och socialt en märklig företeelse, förtjänt af allvarlig uppmärksamhet. Den alltigenom fängslande framställningen, som på sina ställen höjer sig till rangen af verklig konst, frapperar genom författarens vida syn på sitt ämne, och vittnar, som sagdt, om stor beläsenhet.

Palmgren har med detta sitt verk gjort ett det värdefullaste inlägg i en sträfvan, som med allt skäl förtjänar benämnas *kulturarbete*. Den vackra och djuptänkta, af verklig fosterländskhet burna maning han härmed riktar till vår tänkande och kännande allmänhet, skall och får ej förklinga ohörd!
